

de vernieuwde stad

Waardevol Wonen

Investeren in een *inclusieve stad*

Interviews

In *Waardevol Wonen* spreekt woningcorporatieplatform De Vernieuwde Stad met Floris Alkemade (Rijksbouwmeester), Evelien Tonkens (Universiteit voor Humanistiek), Gerard van Bortel (TU Delft), Hans Weggemans (City Deals Inclusieve Stad) en Ahmed Aboutaleb (gemeente Rotterdam) over het investeren in de *inclusieve stad*. Inclusiviteit betekent voor een ieder een plek om te wonen en te leven. En de ruimte om te presteren naar vermogen. Wat belemmert inclusiviteit? Hoe bevorderen we het? En wat betekent het voor de rollen van overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven? Wat is, van ons uit geredeneerd, ons handelingsperspectief? In een snel veranderende en meer divers wordende stedelijke context is zo'n perspectief onmisbaar.

Waardevol Wonen

Investeren in een *inclusieve stad*

Interviews

Amsterdam, april 2018

	Voorwoord	5
1	Blijf niet zo deemoedig aan de kant staan	7
	Interview met Floris Alkemade	
2	Laat die melk eens wat vaker overkoken	13
	Interview met Evelien Tonkens	
3	Asterix en Obelix moeten vrienden leren maken	19
	Interview met Gerard van Bortel	
4	Neem afscheid van bureaucratisch mensbeeld	25
	Interview met Hans Weggemans	
5	Iedereen moet op rijdende trein kunnen springen	31
	Interview met Ahmed Aboutaleb	

Voorwoord

De *inclusieve stad* is de benaming voor een stad waar een ieder een plek kan vinden om te wonen en te leven en waar iedereen naar vermogen kan presteren. Dat vraagt enerzijds om een fysieke infrastructuur die ruimte biedt voor iedereen. Een wijk of buurt die gemengd is samengesteld, die voldoende voorzieningen en bedrijvigheid kent, en die ruimte biedt aan mensen om elkaar te zien en te ontmoeten. Anderzijds vraagt het om het vermogen van overheden en maatschappelijke organisaties om mensen mee te laten tellen. Om scherp te krijgen wat mensen nodig hebben. En om een ieder die ondersteuning nodig heeft op maat dat te geven wat die persoon nodig heeft, vanuit een zoveel mogelijk ontkokerd beleid.

Voor overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven ligt er dus een forse uitdaging. Zeker gezien het feit dat de stedelijke context snel verandert en, als we niet uitkijken, mensen uitsluit. Wat belemmert op dit moment inclusiviteit? En hoe kunnen we het bevorderen? We vroegen het aan vijf deskundigen waarmee we in gesprekken gingen. Als eerste voert de Rijksbouwmeester Floris Alkemade het woord. Daarna volgen Evelien Tonkens (hoogleraar Burgerschap en Humanisering van de publieke sector), Gerard van Bortel (universitair docent Housing Management) en Hans Weggemans (projectleider *City Deals Inclusieve Stad*). We sluiten af met Ahmed Aboutaleb, de burgemeester van Rotterdam.

Voor De Vernieuwde Stad is het thema van de *inclusieve stad* een samenballing van waar we ons de afgelopen jaren over gebogen hebben: de toestroom van meer kwetsbare huishoudens – qua inkomen, lichamelijke en geestelijke gezondheid, leeftijd en achtergrond – naar onze wijken, buurten, complexen en portieken, en de vraag hoe wij beter in staat zijn om mensen met hun individuele vraagstukken op maat te kunnen ondersteunen. Wat ons betreft zit de rol van corporaties in het leren kennen van de waarden van de bewoners en het hen een menswaardige woonplek geven. Dat noemen wij *Waardevol Wonen*. Het bijdragen aan de sociale stabiliteit van wijk, buurt, complex of portiek.

Met de inspiratie die de vijf gesprekken ons leveren gaan we verder. We willen op zoek naar een concreet en breed gedragen handelingsperspectief voor corporaties om te werken aan inclusiviteit. Graag nodigen wij u uit om het gesprek met ons daarover aan te gaan.

Marien de Langen
Voorzitter De Vernieuwde Stad

Floris Alkemade is sinds 1 september 2015 Rijksbouwmeester en als zodanig voorzitter van het College van Rijksadviseurs. Hij adviseert de Minister van BzK en de DG van het Rijksvastgoedbedrijf. Hij bewaakt en bevordert de architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit van rijksprojecten. Hij werkt tevens voor architectenbureau FAA en is lector aan de Academie voor Bouwkunst in Amsterdam. Stedelijke (her)ontwikkeling is bij hem een kernthema.

Blijf niet zo deemoedig aan de kant staan

Interview met Floris Alkemade – Rijksbouwmeester

Het is te betreuren dat woningcorporaties tegenwoordig terugdeinzen waar ze in het recente verleden nog op de voorgrond traden, vindt rijksbouwmeester Floris Alkemade. Want daardoor blijven veel problemen van de mensen die de corporatiesector huisvest onbesproken. ‘De kennis en expertise van corporaties kunnen in het belang van de *inclusieve stad* veel nadrukkelijker worden ingezet. Kijk waar het vastloopt en agendeer dat. Ik weet zeker dat je gehoor krijgt.’

‘De definitie van de *inclusieve stad* is eigenlijk best simpel’, aldus Floris Alkemade. ‘Dat is een stad die voor iedereen geschikt is.’ De verwezenlijking ervan is echter heel wat complexer. ‘Het valt me op dat de gesprekken hierover vooral worden gevoerd door en met mensen die het al goed voor elkaar hebben. Terwijl de onderste twintig procent van deze maatschappij, die het meest gebaat zou zijn bij inclusiviteit, zich toch echt in een totaal andere realiteit bevindt. Ik verbijster me altijd over de getallen. Bijvoorbeeld dat één op de zes pubers de ondertiteling op de tv niet kan volgen. Als je niet goed kunt lezen en schrijven: hoe moeilijk wordt het leven dan? Hoeveel controle verlies je en hoeveel argwaan ontwikkel je wel niet?’

Het bouwen aan de *inclusieve stad* vereist solidariteit met die groepen in de samenleving die het moeilijk hebben. Alkemade: ‘Ondanks dat juist die solidariteit het lastigst voor elkaar is te krijgen. Dat zie je bijvoorbeeld gebeuren met de kosten van verduurzaming. Die vallen het zwaarst bij de lagere inkomens, terwijl juist de hoogste inkomens het milieu het meest belasten. De vraag is dus: doen we genoeg en zijn we ons wel voldoende bewust van onze verantwoordelijkheid voor al die mensen die het niet goed voor elkaar hebben? Dat is nadrukkelijk ook de opgave waar architecten het verschil zouden kunnen maken.’

Tegelijkertijd is het de opgave waar ze het de afgelopen twintig jaar serieus hebben laten afweten. ‘Dat is begonnen in de jaren negentig’, vermoedt Alkemade. ‘Het geld kon niet op in die tijd. Dat veroorzaakte een grote dynamiek in het vastgoed, maar betekende ook de algehele triomf van het marktdenken. En de architectuur ging daar gewoon in mee.’ De crisis toonde de keerzijde van die medaille. ‘Daaruit bleek hoe kwetsbaar

de bouwwereld was geworden, en dan met name de architectenbureaus. Velen van hen hadden geen eigen verhaal meer te vertellen op het moment dat de commerciële werkelijkheid zwaar onder druk kwam te staan. De helft van mijn beroepsgroep kwam daarvoor buitenspel te staan.'

Stelselmatig buitenspel

De *inclusieve stad*, en dan met name de solidariteitsgedachte erachter, biedt architecten de kans om weer op zoek te gaan naar dat eigen verhaal. 'Goede woningen bouwen kunnen we. Ook architectonisch. Maar hoe voorkomen we nu met onze gebouwen en onze steden, dat mensen die niet of niet goed zelf de regie over hun leven kunnen voeren, stelselmatig buitenspel komen te staan? Ze zijn minder gezond, gaan eerder dood en ervaren in hun leven een optelsom van ellende die zij niet zelf kunnen voorkomen. Maar wij kunnen dat voor een belangrijk deel wel. De bal ligt bij ons.'

Vooropgesteld: in vergelijking met sommige landen om ons heen is de situatie in Nederland heel behoorlijk. 'Mede dankzij de hoge kwaliteit van onze sociale woningbouw. De sociale sector vertegenwoordigt een cultuur waar we trots op kunnen zijn, maar die tegelijkertijd zeer kwetsbaar is. Daarom moeten we blijven vernieuwen en blijven herijken. Als rijksbouwmeester heb ik geprobeerd daar onder andere met een aantal prijsvragen mijn steentje aan bij te dragen.'

In 2016 was dat *A Home away from Home*, in het kader waarvan Alkemade en het

Centraal Orgaan opvang Asielzoekers partijen oproepen te komen met nieuwe huisvestingsoplossingen voor asielzoekers en andere tijdelijke woningzoekenden. ‘De gedachte was om vluchtelingen niet in de sociale voorraad te huisvesten, maar een aanbod van tijdelijke woonruimte midden in de steden te creëren, waar bijvoorbeeld ook studenten, expats en mensen na een scheiding terecht kunnen. Onze steden gedijen enorm bij die dynamische groep bewoners, maar ze worden in Nederland nauwelijks bediend. We zullen slimmere en flexibelere vormen van woningbouw aan onze voorraad moeten toevoegen.’

Maatschappijvisie

In 2017 kwam het vervolg met de ontwerpprijsvraag *Who Cares*, gericht op nieuwe vormen van wonen en zorg. ‘Die prijsvraag kwam voort uit het besef dat heel veel woonwijken in Nederland zijn gebouwd op basis van een maatschappijvisie die totaal anders is dan op basis waarvan de maatschappij tegenwoordig is georganiseerd. Ze waren uitstekend geschikt voor de maatschappij van de jaren ‘60 en ‘70, toen grote gezinnen, sterke sociale verbanden en een goed functionerende verzorgingsstaat dominant waren. Maar ze functioneren een heel stuk minder in de huidige, moderne samenleving.’

Alleen al het gegeven dat tegenwoordig zo’n veertig procent van de Nederlandse huishoudens alleenstaand is, heeft enorme gevolgen voor zowel de woningtypologie als de inrichting van wijken en buurten, stelt Alkemade. Net als het feit dat onze wereld inmiddels vrijwel totaal gedigitaliseerd is. ‘Thuis winkelen, thuis werken, thuis een oplei-

ding volgen: de woning wordt steeds meer een verzamelplek van allerlei activiteiten die voorheen buitenshuis plaatsvonden.'

Probleem is dat architecten en stedenbouwkundigen er (nog) niet in zijn geslaagd hier een adequaat ontwerptechnisch antwoord op te formuleren. 'Met name de eenzaamheid die zich te midden van alle veranderingen nu schrijnend aftekent, vind ik afschrikwekkend. Eén op de vijf mensen in een achterstandswijk voelt zich sociaal sterk geïsoleerd. Dat ligt voor een belangrijk deel aan de woningen en de context van het wonen: het gebrek aan locaties voor informele contacten en vanzelfsprekende ontmoetingen.'

Leidend principe

Maar er is meer. Zo is bijvoorbeeld te lang vastgehouden aan de dominante positie van de auto als leidend principe in de stedelijke ontwikkeling. Dat heeft volgens Alkemade allerlei ongewenste gevolgen gehad, met name voor ouderen. 'We hebben eens een keer studenten laten ervaren hoe lastig het buiten is voor ouderen die slecht ter been zijn of minder zicht hebben. Van het oversteken van een drukke weg tot het afstappen van een te hoge stoeprand: het bleek allemaal hele praktische problemen op te leveren, die ervoor zorgen dat ouderen uiteindelijk er voor moeten kiezen voortaan maar liever binnen blijven. In Groningen kwam een team van *Who Cares* op het spoor dat het tekort aan openbare toiletgelegenheden door ouderen als één van de meest urgente belemmeringen werd gezien. Ik bedoel maar: als je de meest kwetsbaren in onze samenleving als leidend principe voor het stedelijk weefsel neemt, moet je beter observeren. Ik ben ervan overtuigd dat de stad dan als geheel beter wordt voor iedereen.'

Dat vereist wel de nodige samenwerking. 'Mensen met een zorgachtergrond bijvoorbeeld hebben inzichten die architecten of corporaties normaalgesproken niet hebben. Het koppelen van inzichten van verschillende disciplines is daarom vreselijk interessant. Dan ontdek je namelijk dingen die je in je eentje nooit had ontdekt. Ga dus als corporatie eens praten met mensen uit de zorg of met mantelzorgers in je wijk. En ga vervolgens op zoek naar nieuwe mogelijkheden en wegen om dingen wel voor elkaar te krijgen.'

Dat kan tot andere keuzes leiden. 'Who Cares toonde aan dat er voldoende mensen zijn die een ander kunnen en ook willen helpen. Maar die hulp is in de praktijk heel lastig te organiseren, omdat hulp van onbekenden niet zomaar wordt vertrouwd. Dat vertrouwen kun je bevorderen door een woonomgeving te creëren waarin mensen elkaar kunnen ontmoeten en leren kennen. Dan wordt elkaar helpen ook meteen veel vanzelfsprekender. We steken nu teveel geld in het corrigeren van zaken die fout lopen en te weinig in het voorkomen van ongewenste ontwikkelingen. Door slimmere interventies kun je meer bereiken. Maar dat vereist samenwerking tussen heel veel partijen, die ook een duidelijk beeld nodig hebben van de winst die het op kan leveren.'

Uitermate huiverig

De zoektocht naar het beste antwoord vereist kortom experimenteren en ervaring opdoen met nieuwe woningtypes en vernieuwende woonvormen. Alkemade vindt de houding van corporaties in dat kader redelijk verbazingwekkend. 'Ik heb het zelf ervaren met *Who Cares* in Almere. De woningcorporaties zijn uitermate huiverig om in projecten te stappen die verder strekken dan het wonen. Je ziet ze dan eerder achteruit deinzen dan naar voren treden. Dat is op zichzelf begrijpelijk, gezien de lastige tijd die ze achter de rug hebben. Tegelijkertijd denk ik: claim je positie als vernieuwer nou weer eens een keer. Durf ook weer buiten de eigen gevels te denken.'

Want de corporatiesector is met name ook voor het sociaal domein van cruciaal belang. 'Woningcorporaties beschikken over een ontzagwekkende hoeveelheid kennis en expertise, die nadrukkelijker zou kunnen worden ingezet ten faveure van mensen die om een of andere reden vast zijn komen te zitten. Juist de ervaring die corporaties met deze doelgroep hebben opgedaan en de kennis die zij hebben ontwikkeld om daarin verandering te brengen, zet hen in de positie om de kwaliteit van leven voor veel mensen beter te maken. Maak daar dan ook gebruik van en zie het als een verantwoordelijkheid die de essentie van je rol definieert.'

Het draait volgens Alkemade allereerst om de juiste vragen te agenderen om daarna ook zelf met oplossingen te kunnen komen. 'Blijf in ieder geval niet deemoedig en afwachtend aan de kant staan. Breng liever vanuit je ervaring en inzichten nadrukkelijk je eigen verhaal. Kijk naar de ontwikkelingen in wijken en buurten, signaleer waar het vastloopt, adresseer de problemen en verpak het geheel in een heldere boodschap: leg uit wat er nodig om het leven in de stad beter te maken. Ik ben ervan overtuigd dat de stem van de corporaties dan weer gehoor zal krijgen, tot op ministerieel niveau aan toe. En als dat niet zo is, wil ik daar als rijksbouwmeester met alle liefde bij helpen.'

Vanuit De Vernieuwde Stad nam tevens woningcorporatiebestuurder Anne Wilbers (Mooiland) deel aan het gesprek.

Evelien Tonkens is sinds mei 2014 hoogleraar Burgerschap en Humanisering van de publieke sector aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Daarvoor was ze hoogleraar Actief Burgerschap aan de UvA. Zij is een veelgevraagd adviseur voor nationale en lokale overheden, met name op het gebied van zorg en welzijn, en heeft veel publicaties op haar naam staan over burgerschap, burgerparticipatie en burgerinitiatieven en de verhouding tussen professionals en vrijwilligers.

2

Laat die melk eens wat vaker overkoken

Interview met Evelien Tonkens – hoogleraar Burgerschap en Humanisering publieke sector

Het is volgens Evelien Tonkens één van de eerste hordes op weg naar de *inclusieve stad*. 'Inwoners moeten niet alleen kunnen meepraten en meedoen. Zij moeten ook kunnen ervaren dat ze meetellen, dat ook zij ertoe doen.' Juist daarin schiet de participatiemaatschappij schromelijk tekort, vindt Tonkens. 'Mensen voelen zich in toenemende mate verlaten, door de overheid en alles wat daar verwant aan is. Dus zeker ook door corporaties.'

Het voelt wat raar om een gesprek te voeren over de *inclusieve stad* terwijl het wonen in de stad, en zeker in grote steden als Amsterdam en Utrecht, juist in toenemende mate als exclusief wordt ervaren. Het verklaart waarom Evelien Tonkens, liever dan over inclusiviteit, het wil hebben over de wijze waarop bewoners van die stad daadwerkelijk worden betrokken. Want juist met die betrokkenheid gaat het vaak mis.

'Het lukt inmiddels al redelijk goed om mensen een stem te geven en ze mee te laten praten. Probleem is dat ze in veel gevallen toch geen gebruik van die mogelijkheid wensen te maken, omdat het ze het gevoel hebben dat hun stem toch niet meetelt. Voor meedoen geldt eigenlijk hetzelfde. Bij veel mensen overheerst het idee: ik doe wel mee maar ik doe er niet toe. Meetellen is steeds meer een knellende kwestie geworden.'

Dat geldt voor bewoners, maar ook voor professionals. 'Bijvoorbeeld in wijkteams die zelfsturend moeten opereren. Die mensen hebben het gevoel dat er van alles op ze af komt en de meest uiteenlopende problemen bij ze worden gedumpt, die ze vervolgens zelf maar moeten zien op te lossen. Heel veel mensen voelen zich verlaten door de overheid en alles wat daar verband mee houdt. Dus ook door de woningcorporaties, onderwijsinstellingen en de zorgsector. Vroeger was de verzorgingsstaat er altijd voor je. Nu is die verzorgingsstaat eerder je vijand is geworden.'

Menselijk contact

Het heeft volgens Tonkens niet in de laatste plaats te maken met de doorgeslagen bureaucratisering en automatisering. 'Mensen komen in hun contact met instituties geen echte mensen meer tegen. De huismeester is wegbezuinigd, de conciërge is boventalig verklaard en voor contact met de gemeente moet je een formulier invullen op een

website. De huisarts op zijn beurt is veel te druk om echt tijd voor zijn patiënten te kunnen vrijmaken. Menselijk contact is steeds onbereikbaar aan het worden. Daar staat gelukkig wel tegenover dat er steeds meer wijkteams zijn die bij mensen thuis komen. Al moet je dan al wel gemeld zijn of je gemeld hebben.'

Het Rathenau Instituut schreef dit ook met zoveel woorden in zijn rapport *Mensenrechten in het robottijdperk*, aldus Tonkens. 'Betekenisvol contact met echte mensen moet een nieuw mensenrecht worden, luidde het advies. Voor heel veel mensen is dat namelijk cruciaal: je moet kunnen bespreken wat jouw probleem is. Als je schulden hebt, wil je kunnen praten over mogelijke oplossingen. En niet telkens automatisch een aanmaning of dwangschrift in de bus geschoven krijgen. Herstel van menselijk contact is misschien wel het belangrijkste wapen in de strijd tegen dat gevoel van verlatenheid.'

Het probleem is dus nadrukkelijk niet dat mensen niet willen. 'Het probleem is dat we het inmiddels zo hebben georganiseerd dat het een hele kunst is om een echt mens te ontmoeten in plaats van een loket of formulier.'

Fysiek aanwezig zijn

Gelukkig kan er iets aan gedaan worden. Veel zelfs. 'We moeten in de eerste plaats goed nadenken wie wat in de wijk gaan doen. Sociale wijkteams hebben de intentie om er voor de mensen te zijn. Maar soms hebben ze verschillende rollen: zowel helpen als controleren bijvoorbeeld. Dat kan leiden tot een onveilig gevoel: ik weet niet meer welke informatie bij wie terecht komt en wat daar dan vervolgens mee gedaan wordt.'

Vervolgens is de vraag aan de orde wie er in de wijk aanwezig is en moet zijn. 'Personificatie is belangrijk. Niet de directie maar de huismeester is voor mensen in de wijk de woningcorporatie. Daar moeten instanties dus heel goed over nadenken: hebben we echte mensen in de wijk die fysiek aanwezig zijn en waar mensen ook werkelijk terecht kunnen? Als die er zijn, zet ze dan vervolgens ook in de positie dat ze iets kunnen doen. Zelfsturende teams die totaal overspannen zijn omdat het werk niet te doen is of omdat ze geen of onvoldoende bevoegdheden hebben, gaan het verschil niet maken.'

Tonkens is de eerste om te erkennen dat dit lastige functies zijn. 'Je moet praktisch zijn ingesteld, het lef hebben om op te treden wanneer dat nodig is en ook nog eens over de nodige communicatieve kwaliteiten beschikken. Daarnaast moet je, om dingen voor elkaar te kunnen krijgen, verbindingen weten te leggen. Niet alleen tussen de diverse sociale groepen in de wijk, maar ook met de mensen van jouw organisatie. Het vereist kortom speciale kwaliteiten. Lang niet iedereen kan dit werk aan.'

Kwaliteit benutten

Gebruik maken van de kwaliteit van de mensen in wijken en buurten is een ander belangrijk aandachtspunt op weg naar de *inclusieve stad*. Bijvoorbeeld door bewoners te ondersteunen als zij initiatieven ontplooiën om de sociale en economische situatie van hun buurtgenoten te verbeteren. Maar ook door mensen in staat te stellen een zinvolle bijdrage aan de samenleving te leveren en zo bestaansrecht te geven.

Tonkens: 'Ik hoop bijvoorbeeld heel erg dat er (wat ik noem) basisbanen komen, analoog

aan de Melkert-banen uit het verleden. Er is veel werk dat blijft liggen – mooie en schone buurten, aantrekkelijke parken, meer mensen in de kinderopvang of het onderwijs – en er zijn veel mensen die aan de kant staan. Breng die bij elkaar.’

Veel mensen willen graag iets bijdragen, maar kunnen geen betaald werk vinden. ‘Bijvoorbeeld sommige licht verstandelijk gehandicapte jongeren of werkloze ouderen. Veel mensen wordt voortdurend voorgespiegeld dat ze iets niet gaat halen of dat ze ergens tekort in schieten. Stel je voor dat je dat soort boodschappen de rest van je leven te horen krijgt. Dat is toch uitermate tragisch? Hoe kun je dan nog verwachten dat mensen zich fatsoenlijk blijven gedragen?’

Meer doen dan wat mag

Het onderstreept de noodzaak voor alle betrokkenen bij de *inclusieve stad* om ook over de grenzen van het eigen werkterrein heen te kijken en te acteren. ‘Eigenlijk zijn woningcorporaties de enige organisaties die ruimte en geld hebben om problemen op te pakken die overal tussenin vallen – waar soms “de melk kan overkoken”. Ze kunnen bijvoorbeeld burgerinitiatieven een ruimte bieden om bij elkaar te komen. Veel andere instanties mogen vaak slechts precies tot de grens van de eigen organisatie handelen. Als die nou even wat meer mogen zouden doen, zou dat wel heel erg behulpzaam zijn, zeker vanuit burgerperspectief.’

Daar hoort dan wel een soort van ontspannenheid bij, waarschuwt Tonkens. ‘Voel je niet te snel beledigd wanneer soms iemand anders op jouw terrein actief wordt. Dat is lastiger dan het klinkt, want het past niet in een afrekencultuur, waarbij iedereen moet laten zien hoe hij presteert. Het vereist soepelheid en tolerantie naar de ander toe. En juist dat is iets waar lang niet iedereen even goed toe in staat is.’

Het is al met al een ingewikkelde klus. ‘Het werken aan de *inclusieve stad* is hoe dan ook geklungel. Het systeem gaat nooit perfect worden. En het systeem perfect willen maken leidt meestal alleen maar van kwaad tot erger. Wees daarom vooral niet te hoogdravend in je ambities. Temper je verwachtingen. En wees blij met ieder succes, hoe klein ook. Heel veel kleine dingen zijn ook heel betekenisvol, ondanks dat je er niet spectaculair mee kunt scoren.’

Kwestie van lange adem

Sterker nog, juist kleinschalige initiatieven kunnen mensen weer het gevoel krijgen er wel degelijk bij te horen. ‘Of het nu een fietsenwerkplaats is, waar jongeren met verstandelijke handicap fietsen kunnen repareren, of een kinderboerderij, waar mensen uit de buurt voor de beesten kunnen zorgen. Maak het voor mensen in wijken en buurten mogelijk om een praatje te maken en oppervlakkige contacten aan te gaan, door plekken te creëren waar zij elkaar kunnen ontmoeten en iets samen kunnen doen. Dat is voor veel mensen veel waardevoller dan wij ons kunnen voorstellen.’

Hetzelfde geldt voor burgerinitiatieven. 'Ook die hebben slechts beperkte ruimte nodig, maar werken enorm stimulerend. Projecten die door buurtbewoners zelf worden geïnitieerd, kunnen een enorm vliegwieleffect hebben. Die ruimte om te vergaderen, een beetje geld voor koffie en thee en een evenement, zodat mensen die al hun gratis tijd geven niet ook nog eens hun eigen spaarpot hoeven aanspreken.'

Een laatste maar niet onbelangrijk advies: hou vast aan wat goed werkt. Tonkens: 'Met name in de kwetsbare wijken worden veel teveel tijdelijk clubs opgericht en tijdelijke acties ondernomen. Het probleem is dat dit leidt tot een ware projectencarrousel, waar uiteindelijk niemand beter van wordt. Denk daarom vooral na over wat werkt en geef dat vervolgens een structureel karakter. Het is veel waardevoller om de initiatieven die goed werken permanent te maken en zo rust te creëren, dan om iedere keer weer vol energie iets nieuws te beginnen. De *inclusieve stad* heeft meer continuïteit en de lange adem nodig.'

Vanuit De Vernieuwde Stad namen tevens woningcorporatiebestuurders Bert Halm (Eigen Haard) en Karin van Dreven (Haag Wonen) deel aan het gesprek.

Gerard van Bortel is sinds juni 2013 universitair docent Housing Management aan de TU Delft. Hij is actief op het gebied van visitaties van Vlaamse en Nederlandse woningcorporaties en in 2016 gepromoveerd op de rol van woningcorporaties in de wijkaanpak in Nederland en Engeland (2007-2014), toegespitst op de beleidsnetwerken en besluitvormingsprocessen. Hij is lid van de RvC van woningcorporatie Rochdale en voorheen van Parteon.

3

Asterix en Obelix moeten vrienden leren maken

Interview met Gerard van Bortel – universitair docent Housing Management

In een gemiddelde stadswijk zijn allerlei uitsluitingsmechanismen aan het werk. De woningcorporaties zitten daar volgens Gerard van Bortel als een soort ‘Asterix en Obelix dorpje’ tussenin. ‘In hun streven naar de *inclusieve stad* zouden juist corporaties in staat moeten zijn partijen te verbinden. De realiteit leert dat zij te weinig vrienden hebben en er te vaak automatisch vanuit gaan dat iedereen het met ze eens is.’

De *inclusieve stad* is de formele weerslag van een inclusieve samenleving, aldus Gerard van Bortel. ‘Een inclusieve samenleving biedt burgers allerlei kansen om te participeren. Voor de meeste burgers is dat ook min of meer vanzelfsprekend. Maar voor een ander, net zo belangrijk deel van de samenleving helemaal niet. Sommige mensen hebben extra steun nodig om daadwerkelijk te kunnen participeren. Zolang die niet of onvoldoende wordt gegeven kun je niet spreken van een *inclusieve stad*.’

Daar komt bij dat de *inclusieve stad* wordt gedwarsboomd door uitsluitingsmechanismen. ‘De driehoek staat-gemeenschap-markt sluit voortdurend mensen uit. De markt doet dat onder invloed van het commerciële denken en een korte horizon. De staat kampt met een overvloed aan systeemdenken en politieke dynamiek. En in de samenleving zijn er binnen de diverse bevolkingsgroepen allerlei dynamische processen gaande, die mensen enerzijds met elkaar verbinden maar anderzijds ook uitsluiten.’

De woningcorporaties nemen in dat krachtenveld een bijzondere positie in. ‘Zij kunnen als een van de weinige organisaties die in wijken en steden actief zijn, een lange termijnvisie ontwikkelen. Daarom kunnen ze ook de link zijn tussen die drie hoeken van de maatschappij. Tegelijkertijd staan ze vaak alleen. Corporaties hebben nog maar weinig vrienden.’

Good guys

Voor een belangrijk deel heeft de sector dat aan zichzelf te wijten. ‘Corporaties zijn weliswaar in staat om de taal te spreken van de staat, van de markt en van de bewoners. Maar het lastige is dat ze, omdat ze een maatschappelijk doel nastreven, ervan overtuigd

zijn dat iedereen het automatisch met ze eens is. Zij zien zichzelf als de *good guys*. En verbazen zich over het feit dat anderen dat anders zien.'

Complicerende factor is bovendien dat er vanuit alle hoeken van de driehoek geaasd wordt op het vermogen van de corporaties. 'De woningcorporaties streven als gevolg daarvan ook een eigen doel na: zij moeten zien te voorkomen dat ze zo worden uitgekleeft dat er geen investeringsvermogen meer overblijft. Woningcorporaties zitten er voor de lange termijn, maar worden bedreigd door de korte termijn. Want juist die korte termijn is dominant aanwezig in alle drie de hoeken van de driehoek. Dat maakt corporaties eenzaam maar ook heel erg nodig.'

Met name voor de doelgroep van beleid. 'Dat zijn de mensen die op financieel, sociaal, economisch en cultureel niveau kampen met een dusdanig laag kapitaal, dat ze moeilijk aansluiting kunnen vinden bij de Nederlandse samenleving. Het verontrustende is dat onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau aantoont dat die groep steeds groter wordt. Voor een deel ligt dat aan de mensen zelf. Maar voor een ander deel gaat het mis daar waar het wringt, de systemen ontoereikend zijn en het kapitaal tekort schiet. En laat dat nou net het werkveld van de woningcorporaties zijn.'

Bruggenbouwers

Volgens Van Bortel is het daarom primair aan de corporaties om de brug te slaan tussen systemen en mensen. 'Mensen zijn moeilijk te bereiken en de systemen zijn weerbarstig. Dat maakt het absoluut lastig. Maar het voordeel van corporaties is dat ze als één van

de weinige partijen in staat zijn langdurig te investeren in wijken en buurten. En dan heb ik het zeker niet alleen over geld. Misschien nog wel belangrijker is dat de corporaties goed opgeleide, sociaal intelligente professionals als een soort voorhoede de wijken kunnen insturen, voorzien van maximale ondersteuning vanuit de organisatie.'

Bruggenbouwers kortom, die enerzijds als schakel fungeren tussen overheid, instanties en de lokale gemeenschap en anderzijds in staat zijn om in actie te komen als dat nodig is. 'Dat zijn zeker niet de makkelijkste medewerkers van een corporatie. Ze zijn immers vaak eigenwijs en negeren regelmatig de bestaande systemen en structuren. Maar ze slagen er wel in om mensen weer vertrouwen te laten krijgen. En vertrouwen is een eerste vereiste om bruggen te kunnen slaan.

Dit type medewerkers is met name ook belangrijk omdat de meeste wijken fysiek redelijk op orde zijn. 'We zijn in vergelijking met andere landen al redelijk inclusief. Natuurlijk zijn er in bepaalde steden mechanismen die dat bedreigen, maar daar is voldoende aandacht voor. Er zijn geen getto's, hoogstens wijken met te weinig differentiatie. Dat belemmert mensen om binnen hun eigen wijk wooncarrière te maken. Maar de voornaamste belemmeringen voor de *inclusieve stad* zitten verscholen achter de voordeur. En dan ook nog eens vaak in hoge concentraties.'

Zorgen voor legitimatie

Het onderstreept de noodzaak voor corporaties om de grenzen van het werkerrein actief op te zoeken en soms te overschrijden. 'Je moet als corporatie zien waar en

wanneer je nodig bent. En soms leidt dat tot de constatering dat je nodig bent op terreinen waar je niet primair van bent. Maar dat is dan maar niet anders.'

Wel is het in die gevallen van belang om te zorgen voor legitimatie. 'Kijk dus altijd om je heen wie er nog meer actief is, en ga actief op zoek naar partners. Want de tijd is voorbij dat je door goede bedoelingen te tonen automatisch gelegitimeerd bent om alles te doen.'

Als die legitimatie eenmaal is verkregen, is het vervolgens zaak om vooral zo dicht mogelijk op het niveau van de werkvloer verbindingen te maken. 'Met sociale wijkteams, zorgverleners, welzijnswerkers, maar ook met de wijkagent. Hoe die verbindingen eruit moeten zien en wat de meest noodzakelijk verbindingen zijn, is afhankelijk van de buurt waarin je actief bent. Dat kan alleen op buurtniveau worden bepaald. Daar is geen algemene aanpak voor te bedenken. Zo bezien is de tijd van de Vogelaarwijken definitief voorbij.'

In het algemeen kan alleen worden gesteld dat voorkomen moet worden dat er meteen een heel peloton professionals de wijk in wordt gestuurd. 'Kijk wat er in de buurt nodig is en stuur daar heel gericht je medewerkers op af. Leg vervolgens een laag over alle betrokken organisaties heen om die inclusiviteit vorm en inhoud te geven. Dat betekent afspraken maken, regelruimte creëren en speciale potjes inrichten om specifieke maatregelen te nemen. Voorkom daarbij wel dat de professionals teveel geld voor projecten meekrijgen. Dat ze over wat geld kunnen beschikken om als smeermiddel in te zetten is mooi, maar het moeten geen projectenbureaus worden.'

Netwerkorganisaties

De *inclusieve stad* is uiteindelijk het meest gebaat bij woningcorporaties die ook werkelijk als netwerkorganisaties kunnen fungeren, denkt Van Bortel. 'Zij moeten voortdurend denken en handelen in het belang van het netwerk. Aanvaard dat netwerken complex zijn en ga je vervolgens bekwaam in het beheren van die complexiteit. Heb oog voor wat anderen kunnen bijdragen en onderken wanneer je zelf in actie moet komen.'

Soms betekent dat dat je over je eigen grenzen heen moet gaan, soms dat je even helemaal niets moet doen. 'Het zijn nu eenmaal hele hardnekkige processen waar je als corporatie aan deelneemt. Je kunt niet verwachten dat je als woningcorporatie alle problemen achter de voordeur in een paar jaar kunt oplossen. Je bent afhankelijk van je partners, en er gaan vaak jaren overheen. Geduld is een schone zaak. Soms is het echt beter om als corporatie even op je handen te gaan zitten. Maar vertel dan wel luidkeels waarom dat zo is. Daarin is de sector de laatste jaren wel wat tekort geschoten.'

Een ander belangrijk aandachtspunt is continuïteit. 'Het is belangrijk dat jouw bijdrage aan het netwerk stabiel is. Als er iedere keer weer nieuwe mensen op het toneel verschijnen, wordt het moeilijk samenwerken. Zorg ervoor dat de mensen die je in de buurt laat werken, daar ook kunnen blijven werken.'

Loskomen van systemen

De systeemwereld is hier nadrukkelijk ondergeschikt aan, meent Van Bortel. Ook hier zijn we opzichtig de fout mee ingegaan. Er zijn inmiddels veel teveel mechanismen in werking getreden die allerlei eisen stellen aan de corporaties. Meer transparantie, meer risicobeheersing, meer toezicht, meer verantwoording. En dat alles naar aanleiding van een beperkt aantal zaken waar het echt fout is gegaan. Dat zou anders moeten. In mijn werk als toezichthouder merk ik dat we de laatste jaren de menselijke maat een beetje zijn kwijtgeraakt. Daardoor wordt het steeds lastiger om los te komen van de systemen en dat te doen wat werkelijk nodig is om de mensen in die systemen verder te helpen.'

Door de professionals weer de ruimte te geven en minder krampachtig aan de systeemwereld vast te houden, kan juist die ontwikkeling worden gestuit, is de overtuiging van Van Bortel. 'Mijn advies aan corporaties zou zijn: investeer zodanig in professionals dat zij maximaal handelingsperspectief hebben. Niet losgezongen van maar in een heel wat minder starre verbinding met de systemen die we met elkaar hebben bedacht. Richt vervolgens het vizier op de lange termijn en ga niet mee in de hijgerigheid op korte termijn die het netwerk zo kan domineren. En accepteer tot slot wanneer het even niet lukt of er iets gebeurt waar je het eigenlijk niet mee eens bent. Dat is lastig maar soms onvermijdelijk om uiteindelijk weer vooruit te komen.'

Vanuit De Vernieuwde Stad nam tevens woningcorporatiebestuurder Harry Platte (Parteon) deel aan het gesprek.

Hans Weggemans is sinds 1995 directeur van Weggemans Management Consultant en onder meer projectleider *City Deals Inclusieve Stad*, een samenwerking tussen Eindhoven, Utrecht, Zaanstad, Leeuwarden en Enschede in het kader van de Agenda Stad. Onderdeel daarvan is een *City Deal* tussen de vijf steden en het kabinet. Van 2003-2015 was hij directeur Sociaal Domein van de Gemeente Enschede.

4

Neem afscheid van bureaucratisch mensbeeld

Interview met Hans Weggemans – projectleider *City Deals Inclusieve Stad*

In het streven naar de *inclusieve stad* staat volgens Hans Weggemans voorop dat mensen naar vermogen kunnen meedoen in de samenleving. Om dat te bereiken moeten de nu nog gescheiden werelden van wonen, werk, zorg, welzijn, veiligheid veel beter gaan samenwerken. ‘Als je professionals de ruimte geeft om met gezond verstand te kiezen voor de beste oplossing, zijn mensen daar heel erg tevreden mee.’

Hans Weggemans is de eerste om te erkennen dat in de twee jaar dat hij actief was als landelijk projectleider *inclusieve stad* aan twee dingen te weinig aandacht is gegeven: participatie en wonen. ‘We hebben ons in de *city deals* die zijn gesloten met Eindhoven, Enschede, Leeuwarden, Utrecht en Zaanstad vooral gericht op de schuldenproblematiek, jeugdzorg en de Wet maatschappelijke ondersteuning. Dat kon ook moeilijk anders, omdat die gemeenten zich volledig op de decentralisaties in het sociale domein moesten richten.’

Hopelijk komt daar de komende twee jaar verandering in, vindt hij. Want Weggemans is er wel degelijk van overtuigd dat participatie en wonen onlosmakelijk zijn verbonden met het ideaal van de *inclusieve stad*. ‘Voorop staat zingeving. Je moet ervoor zorgen dat mensen iets te doen hebben. Circa één miljoen mensen staan aan de kant. Lang niet iedereen daarvan kan naar een betaalde baan op de reguliere arbeidsmarkt. Veel mensen kampen met een combinatie van allerlei problemen en zijn daardoor buitengewoon kwetsbaar. Als je niet uitkijkt wordt die groep genadeloos in de hoek gezet of, erger nog, haken ze zelfs definitief af. Daar moeten we als eerste iets voor bedenken.’

In de tweede plaats draait het om het wonen. ‘Als je geen stabiele woonomgeving kunt garanderen, komt er van alle maatregelen die je op sociaal niveau of op het gebied van zorg en welzijn hebt genomen helemaal niets terecht. Dan zal alles wat je in die mensen investeert weggegooid geld blijken te zijn. Een stabiele woonomgeving is een eerste vereiste.’

Integrale aanpak

Weggemans vindt het op zijn zachtst gezegd verbazingwekkend dat er nog altijd niet is gekozen voor een integrale aanpak van het kansarme deel van onze samenleving. 'De rekensommen zijn bekend. Een dak- en thuisloze een jaar ondersteunen kost al snel 80.000 tot 100.000 euro. Met dat geld kun je veel meer rendement behalen, als het op intelligentere wijze wordt besteed aan het optuigen van integrale ondersteuningsarrangementen op individueel niveau. Ik ben ervan overtuigd dat zo'n aanpak uiteindelijk minder zal kosten en tot veel meer kwaliteit van leven leidt.'

Dat hoeft allemaal niet op wijk- en of buurtniveau te gebeuren. Het streven naar differentiatie is aan Weggemans sowieso niet besteed. 'Inclusiviteit moet je niet verwarren met "iedereen gezellig bij elkaar laten wonen". Het is leuk beredeneerd om iedereen in "gewone" wijken te huisvesten en ervan uit te gaan dat men zich om elkaar bekommert. Maar in de praktijk komt er weinig van terecht. Veel mensen kennen de eigen burens niet eens. Als je mensen die iets mankeren in een normale wijk laat wonen, dan isoleer je ze alleen maar. Soms is het beter om in die gevallen juist voor concentratie in plaats van differentiatie te kiezen.'

Het grootste probleem is volgens Weggemans dat de gedroomde werkelijkheid niet overeenstemt met wat er in de echte wereld gebeurt. 'De overheid en overheidsinstanties, maar ook organisaties als de woningcorporaties, hebben van een grote groep Nederlanders een bureaucratisch mensbeeld gecreëerd. Alsof iedereen weet waar ze alles vandaan moeten halen. Dat is in heel veel gevallen niet zo. Een hele grote groep beschikt over onvoldoende competenties om dit voor elkaar te krijgen. Doordat we

daar wel vanuit gaan, komen juist dit type mensen in problematische situaties terecht, waar ze ook op eigen kracht niet meer uit kunnen komen. Dat is het trieste van het hele verhaal: de overheid veroorzaakt in hoge mate zelf zijn schuldenaren.'

Uitsluitingsmechanismen

In het kader van het streven naar de *inclusieve stad* moet vooral daar werk van worden gemaakt. 'Voorkom dat mensen die niet competent genoeg zijn in de problemen komen. Zorg ervoor dat ook zij naar vermogen kunnen meedoen in de samenleving. Zorg voor een veilige en stabiele woonsituatie, regel zinvol werk, en verbeter de inkomenspositie zodanig dat ze op eigen kracht rond kunnen komen.'

Daar is nu geen sprake van. 'Door het handelen van de overheid en overheidsinstanties wordt het er op dit moment alleen maar slechter op. Er zijn op een aantal terreinen uitsluitingsmechanismen in werking, die mensen in zeer grote problemen brengen. Het is veelzeggend dat circa tachtig procent van de mensen die bij een wijkteam aankloppen in de schulden zit. Mensen bijvoorbeeld die zonder dat ze er erg in hadden te lang een toeslag hebben ontvangen en opeens worden gesommeerd om dat terug te betalen. Of mensen die door te hoge energielasten of dure abonnementen een betalingsachterstand hebben opgelopen en nu zelfs de huur niet meer kunnen betalen. Als zij een schuld van 2.000 euro hebben komen ze daar nooit meer vanaf.'

En het gaat niet alleen over schulden. 'De samenleving verandert in een enorm hoog tempo, waarbij ook een steeds zwaarder beroep op het individu wordt gedaan. Het is

de vraag of je met een IQ van 75 al die veranderingen wel aankunt. Ik betwijfel dat heel erg. Sowieso vind ik dat hele beroep op de eigen kracht op zijn minst wat eigenaardig. Veel mensen hebben hun kracht al hard nodig om zich staande te houden. Door regelgeving, bureaucrativering en overprofessionalisering van de samenleving zijn zelfs de vrij normale dingen voor veel mensen soms heel erg lastig geworden. Als we de *inclusieve stad* echt een warm hart toedragen, moeten we daar als eerste iets aan doen.'

Ondersteuning waar nodig

In de praktijk komt het erop neer dat de mensen ondersteuning moeten krijgen waar dat nodig is, zonder dat er nu meteen tien case managers op worden afgestuurd. 'Ga logisch nadenken en kijk wat de mensen op individueel echt nodig hebben om uit de problemen te komen. En tref daar dan de noodzakelijke maatregelen voor.'

De logica daarvan wint al heel snel aan terrein als het kostenbewustzijn van sociaal werkers wordt vergroot. 'Vergeet niet dat een beroepsgroep van 12.000 tot 15.000 mensen de toegang bepaalt tot gemiddeld veertig tot vijftig procent van de uitgaven op de gemeentelijke begroting. Maar het is tegelijkertijd een groep professionals die geen idee heeft wat de kosten zijn van wat ze doen. Met andere woorden: voor de helft van gemeentelijk begroting blijkt niet goed na te gaan hoe dat geld besteed wordt. Zelfs niet op individueel huishoudensniveau.'

Reden om in het kader van de *city deals* in vijf wijken te experimenteren met een nieuwe aanpak, waarbij de sociaal werkers mochten doen wat in hun ogen nodig was om huishoudens werkelijk uit de problemen te krijgen. 'Dat leidde in de eerste plaats tot inzicht. Bijvoorbeeld een huishouden dat voor 148.000 euro per jaar werd ondersteund. De verbazing was groot, maar leidde meteen ook tot ideeën om het anders en beter te doen. Zet het geld in om een huishouden schuldenvrij te maken, ga niet automatisch ingekochte zorg inzetten, regel vrijwilligerswerk, ga in onderhandeling met de zorgaanbieder over de dienstverlening en de kosten daarvan. Nu dat redelijk goed is ingeregeld luidt de conclusie: het kan veel beter voor de burger, zonder dat het extra geld kost... Voorheen kregen veel probleemgezinnen te maken met interventie na interventie en veranderde er eigenlijk niks. Nu is er daadwerkelijk sprake van vooruitgang. En zijn de mensen om wie het gaat vaker tevreden.'

Hier en nu gelukkig

Zo gezien hebben de *city deals* het nodige opgebracht. 'We zijn er in geslaagd mensen bewuster te maken van de hoge kosten die de huidige systeemwereld met zich meebrengt. En belangrijker: het besef is ontstaan dat een uitvoeringspraktijk, die doet wat nodig is om de burger in het hier en nu gelukkiger te maken, veel meer effect heeft.'

Het initiatief verdient alleen daarom al landelijk navolging, vindt hij. En moet bovendien veel breder worden getrokken. 'Ik heb het wel eens vergeleken met de fysieke ontwikkeling van een wijk. Dat kost tijd en heel veel overleg. Er wordt zelfs een special

projectbureau voor opgericht om de realisatie ervan in goede banen te leiden. Zeer efficiënt, kostenbewust en dus ook effectief. Hoe anders is het in het sociale domein. Een willekeurige gemeente geeft 250 miljoen euro uit in het sociale domein en de zorgverzekeraar keert eenzelfde bedrag in het zorgdomein uit. En die twee praten niet of nauwelijks met elkaar. Wat in het fysieke domein vanzelfsprekend is, gebeurt niet of nauwelijks in het sociale domein. Wonen, werken, zorg, veiligheid: het zijn allemaal gescheiden werelden. En zo lang dat het geval is, wordt er heel veel geld weggegooid.'

Het moet anders kortom, hoe ingewikkeld dat ook is. En dat besef neemt gelukkig toe. 'Steeds meer gemeenten willen mee in dezelfde beweging als de vijf die een *city deal* hebben gesloten. Het zijn er nu al negen. Wel ben ik erg geschrokken van de grondhouding van veel beroepsgroepen. Veel medewerkers zijn geprogrammeerd in systemen en stelsel en houden daar ook het liefst zo lang mogelijk aan vast. Het zal dus nog jaren kosten om die mensen om te vormen tot de generalisten die we nodig hebben om hier een succes van te maken. Maar ik blijf optimistisch. Wie hiermee te maken krijgt, wordt namelijk vanzelf enthousiast.'

Vanuit De Vernieuwde Stad nam tevens woningcorporatiebestuurder Jan Salverda (Domijn) deel aan het gesprek.

Achmed Aboutaleb is sinds 5 januari 2009 burgemeester van Rotterdam. Voorheen was hij journalist, persvoorlichter, directeur van het multicultureel instituut Forum, PvdA-wethouder onderwijs, jeugd, werk & inkomen en grote-stedenbeleid in Amsterdam, en staatssecretaris SoZaWe in het kabinet Balkenende-IV. Aboutaleb is de eerste burgemeester in Nederland van Marokkaanse afkomst en de eerste Marokkaanse burgemeester van een grote Europese stad. Integratie is bij hem een kernthema.

5

Iedereen moet op rijdende trein kunnen springen

Interview met Ahmed Aboutaleb – burgemeester Rotterdam

Een inclusieve stad is een stad in balans. Maar van balans is volgens burgemeester Ahmed Aboutaleb van Rotterdam pas sprake ‘wanneer Rotterdammers zich met elkaar en de samenleving verbonden blijven voelen en dat er in de stad sprake is van onderling vertrouwen, wederzijds begrip en actief burgerschap.’ Om dat alles te realiseren kijkt de gemeente nadrukkelijk ook naar de woningcorporaties.

Rotterdam is een stad die zichzelf voortdurend vernieuwt, ‘als een boom die permanent een nieuwe schors krijgt. Dat is inherent aan groei’, aldus Aboutaleb. ‘De kern blijft gelijk, daarin houd je de waarden vast die havensteden eigen zijn, zoals het pluriforme karakter, het harde werken, de gastvrijheid en tolerantie.’

Maar tegelijkertijd zijn er tal van veranderingen waar de gemeente een antwoord op moet zien te formuleren. ‘Jaarlijks komen er in Rotterdam bijvoorbeeld duizenden nieuwe bewoners bij, van mensen die dromen over een beter leven en onderaan de sociale ladder beginnen, tot ambitieuze ondernemers die een spannende locatie zoeken voor innovatieve *startups*.’

Tegelijkertijd krijgt Rotterdam de komende jaren te maken met vergrijzing en neemt het aantal eenpersoonshuishoudens toe. Daarbij komt dat de economie en de arbeidsmarkt in hoog tempo veranderen. Dat heeft zijn weerslag op de samenleving. ‘De ontwikkelingen gaan razendsnel en niet iedereen is in staat om op die rijdende trein te springen. De verschillen tussen groepen worden daardoor scherper. Mijn ambitie is dat Rotterdammers zich met elkaar en de samenleving verbonden blijven voelen en dat er in de stad sprake is van onderling vertrouwen, wederzijds begrip en actief burgerschap. Dat is voor mij ook de definitie van een inclusieve stad. In Rotterdam noemen we dat: een stad in balans.’

Maatwerk

Die ambitie van burgemeester Aboutaleb wordt door veel Rotterdammers gedeeld. Uit onderzoek blijkt dat zij graag de verbinding voelen met elkaar en met de stad. De mees-

ten zijn daar nu positief over, maar ze zien echter ook dat die verbondenheid soms onder druk staat.

Om desondanks de balans in de stad te behouden of terug te brengen kan de gemeentelijke overheid gericht beleid voeren vanuit diverse sectoren: welzijn en zorg, jeugd en onderwijs, veiligheid, werk en inkomen. In Rotterdam gebeurt dat ook, op alle niveaus: van de straat tot stedelijk. Maar ook in samenwerking met alle partijen: van individuele bewoners en bedrijven tot het kabinet.

Aboutaleb: 'Het gaat om maatwerk. Per wijk maken we de kansen en bedreigingen inzichtelijk en koppelen daar de juiste handelingsperspectieven aan.' Zo gaat hij al sinds zijn aantreden in 2009 regelmatig de wijk in met de hoofdofficier van justitie, het hoofd van de politie en ambtenaren (van Stadsbeheer) om met bewoners te praten over veiligheidsissues in de wijk. Dat kan variëren van zwerfvuil op straat en onveilige oversteekplaatsen tot woninginbraken. 'We maken ter plekke afspraken met elkaar en met de bewoners. En we houden ons daaraan.'

Inclusieve stad

Duidelijk is dat een gevoel van veiligheid bij bewoners basisvoorwaarde is voor een stabiele wijk. Maar daarmee is er nog niet direct sprake van verbondenheid tussen diezelfde (groepen van) bewoners. Daarom heeft Rotterdam een verkenning uitgevoerd naar ruimtelijk-sociale handelingsperspectieven voor een *inclusieve stad*. De uitkomsten

geven inzicht in wat er nodig is om in Rotterdam iedereen te kunnen laten meedoen en elkaar te kunnen ontmoeten. Tegelijkertijd biedt de verkenning een overzicht van ruimtelijke handelingsperspectieven die kunnen bijdragen aan dat meedoen en ontmoeten. Woningcorporaties zijn hierin een belangrijke spil.

‘Een juiste mix van sociale huurwoningen, markthuurland en koopwoningen is een goede basis om een wijk aantrekkelijk te maken voor verschillende groepen bewoners’, zegt burgemeester Aboutaleb. ‘Als de woningcorporatie of projectontwikkelaar daarbij ook rekening houdt met specifieke woonwensen en open staat voor innovatieve woonvormen, dan bouw je een toekomstbestendige wijk waar mensen wooncarrière kunnen maken. Als naast woonruimte ook ruimte wordt gecreëerd voor wijkinitiatieven zoals een moestuin of clubhuis, dan komen bewoners vanzelf met elkaar in contact.’

‘Uit de Rotterdamse verkenning blijkt verder dat de buitenruimte iets wezenlijks kan toevoegen aan de sociale cohesie van een wijk. In een groene, verkeersarme wijk spelen kinderen vaker buiten en hebben volwassenen onderling sneller contact. Dat contact kun je bevorderen door bewoners te betrekken bij de inrichting en het onderhoud van pleinen en straten. Willen zij meer groen of juist meer speeltoestellen? Ook kun je bewoners stimuleren samen dingen te organiseren.’

Sociale initiatieven

Buurtfeesten of de aloude Opzomeracties zijn daar een goed instrument voor.

Burgemeester Aboutaleb: 'Rotterdam is de bakermat van *Opzoomer Mee*, vernoemd naar de Opzoomerstraat waar het allemaal begon. De bewoners namen het initiatief om hun eigen straat schoon te houden en op te knappen.'

Daaruit vloeiden allerlei sociale initiatieven voort, zoals een buurtkerstfeest of een boodschappenservice voor bureaus die slecht ter been zijn. 'Opzoomeren werd binnen de kortste keren een werkwoord en overgenomen in andere straten. Achter *Opzoomer Mee* staat nu een professionele organisatie die buurtinitiatieven ondersteunt. Op stedelijke schaal mag een buurtinitiatief een klein instrument lijken, het effect is groots gebleken.'

Als je een diverse wijk wilt, zal ook het scholenaanbod per wijk divers moeten zijn met een variatie aan basis- en middelbare scholen en een leerlingenpopulatie die een afspiegeling is van de wijk. 'Die gebouwen kunnen tijdens en na schooltijd fantastische ontmoetingsplekken zijn voor bewoners en bedrijven. In samenwerking met sociaal bevlogen ondernemers kunnen er laagdrempelige leerplekken ontstaan met *makerspaces*, *innovatiehubs* en een bibliotheek. In samenwerking met bewoners kunnen er lezingen en informatieavonden worden georganiseerd, of een optreden van getalenteerde jongeren in de wijk. De mogelijkheden zijn legio.'

Duidelijke opgave

Aboutaleb: 'Een stad in balans is een gezamenlijke opgave. Een opgave voor de gemeen-

te en corporaties, waarbij de corporaties aan zet zijn en de gemeente faciliteert en ondersteunt. De *core business* van een woningcorporatie is woonruimte realiseren die voldoet aan de eisen van de tijd, van de huidige en toekomstige bewoners. Corporaties moeten hun antenne dus continu gericht hebben staan op de korte, midden- en lange golven in de samenleving. De gemeente op haar beurt moet hen de ruimte geven en ondersteunen waar dat nodig is. Waar de samenleving nu behoefte aan heeft, zijn – naast betaalbare, passende woonruimte – logische plekken om samen te komen en elkaar te ontmoeten. Die plekken hebben we hard nodig om de balans van de stad vast te houden en waar nodig te versterken. Dat lijkt mij een duidelijke opgave.’

Dit interview is schriftelijk tot stand gekomen.

De Vernieuwde Stad is het platform voor grote, grootstedelijke, ontwikkelende en ondernemende woningcorporaties. Met 25 leden vertegenwoordigt het platform bijna 40% van de socialehuursector. Het richt zich op de vraagstukken én uitdagingen rondom het wonen in grote steden en in vitale wijken en buurten en wat grote corporaties daaraan kunnen bijdragen. De Vernieuwde Stad wisselt kennis en ervaring uit, denkt na, onderzoekt en agendeert het debat.

devernieuwdestad

Postbus 9959, 1006 AR Amsterdam
devernieuwdestad@afwc.nl
www.devernieuwdestad.nl

Interviews

Yves Vermeulen (De Vernieuwde Stad) en
Eric Harms (Harms Communicatie)

Teksten

Eric Harms (interviews) en Yves Vermeulen

Foto's

Driejuni – Tekst & Fotografie (Theo Scholten)
M.u.v. portretten p.6 (Arenda Oomen), p.12 (UvH),
p.18 (TU Delft), p.24 (Frans Dekker), p.30 (Marc Nolte).

Ontwerp/opmaak/productie

Carta – communicatie & grafisch ontwerp, Lian Oosterhoff

Papier

Olin Smooth Absolute White – binnenwerk 120 gr², omslag 300 gr²

Druk

Drukkerij Badoux

Binderij

AGIA Speciale grafische afwerking

April 2018